

A felekezeti közötti házasságra vonatkozó szabályozás a hatályos kánonjogban

SZOTYORI-NAGY Ágnes

Bevezetés

A II. Vatikáni Zsinat által felvázolt új ekkleziológia, az Egyházi Tanítóhivatal új ökumenikus hangsúlyai, valamint a tanítás terén végbement jelentős változások a kánonjog gyökeres megújulását tették szükségessé. A házasságjog terén ez különösképpen az Egyház házasság feletti illetékességére vonatkozó új szabályozás formájában jelent meg, ami nagy jelentőségű változásokat eredményezett. A zsinati tanításnak a kánonjog nyelvére való lefordítása a két hatályos törvénykönyv (CIC, CCEO) révén ment végbe. Továbbá 2005-ben került sor a *Dignitas connubii* kezdetű instrukció kihirdetésére, amely a latin egyház bíróságai számára adott normákon túl további pontosításokat és módosításokat tartalmaz az Egyháznak a házasság feletti illetékességét illetően.¹

A jelen előadásban arra törekszünk, hogy az akatolikus megkeresztelt házasságával kapcsolatos kérdések mélyére hatoljunk. Azonban, az idő rövideje miatt, illetve a jelen konferencia tematikájára való tekintettel, valamint az ekkleziológiát illetően meglévő gyökeres különbségek folytán, az előadásban a nyugati akatolikus egyházi közösségekben keresztelt személyekkel kapcsolatos házasságjogi kérdésekkel nem foglalkozunk, hanem csupán a keleti akatolikusok házasságára vonatkozó szabályozás kapcsán felmerülő kérdésekre koncentrálnunk.

Az ortodoxok joghatóságának a kérdése a gyakorlatban évszázadok óta húzódik, s igen összetett szempontrendszerek befolyása alatt áll, melyekből nem hiányoztak a személyes – szubjektív tényezők sem.

Ez utóbbi problematikát elhagyva azonban, az előadás első részében az ortodoxok hatalmának ekkleziológiai alapjairól beszélünk, majd a jelenlegi szabályo-

¹ PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS, *Dignitas connubii, Instructio servanda a tribunalibus dioecesanis et interdioecesanis in petra tractandis causis nullitatis matrimonii*, 25 ianuarij 2005, Città del Vaticano 2005. Magyarul: *Dignitas connubii. Instrukció az egyházmegyei és egyházmegyei közötti bíróságok által a házassági semmisségi ügyek elintézésé során megtartandó szabályokról*, ford. CSORDÁS, E. (Római dokumentumok XXX.), Budapest 2005.

zást mutatjuk be, továbbá az ezzel kapcsolatos problémákat. Végül néhány olyan pontot jelölünk meg, amelyek további elmélyítésre vagy megoldásra várnak.

I. Az ortodoxok hatalmának ekkleziológiai alapja általában és a házasság feletti illetékességük

Az akatolikus egyházak ekklezialitásával kapcsolatban az 1917. évi Kódex kihirdetését megelőzően a doktrína nem volt egységes, különösen a római pápák ezzel kapcsolatos megnyilvánulásainak értelmezését illetően. Az egységesség hiánya tetten érhető a Szentszék gyakorlatában is.

Az 1917. évi Kódex hatályba lépését követően, hivatalos álláspont hiányában, egymástól eltérő értelmezések születtek a szerzők részéről, legfőképpen az 1917. évi törvénykönyv 1. kánonjában található törvény szövegének világos fogalmazása hiányában, amely a kódex hatályossági körét egy filozófiai jellegű elv („*ex natura rei*”) alapján határozta meg.² Alapjában véve azonban a kánonjogászok érvei és ellenvetései nem voltak újnak mondhatók, mivel a Kódex hatályba lépése utáni viták a korábbi korokban elhangzott érvek nagy szintézisének tekinthetők.

Ami a szerzők gondolatait és álláspontját illeti, három fő értelmezési irányt különböztethetünk meg. Néhány szerző úgy gondolta, hogy a latin kódex a keleti akatolikusokat is kötelezi.³ Más szerzők ellenben (és évtizedeken át ezen irányzat tudta maga mögött a legtöbb szerzőt) azt tartották, hogy az akatolikus keletieket a (saját rítusuk szerinti) keleti katolikus egyházak törvényei kötelezik.⁴ Végül a 19.

² A keleti katolikusok vonatkozásában sem volt egységes és világos álláspont a latin kánonjogászok körében. Ismert néhány kísérlet arra, hogy összeállítsák a CIC azon kánonjainak taxatív listáját, amelyek a keletieket is kötelezik (köztük például CAPPELLO, F., *Summa iuris canonici*, I, Romae 1945⁴, 68–69; REGATILLO, E. F., *Interpretatio et iurisprudentia Codicis Iuris Canonici*, Santander 1953³, 13). Ugyanakkor a CIC 17 kihirdetését követően (különösképpen az 1930-as, 1940-es években) megjelent kézikönyvekben a szerzők vagy a keletieket kötelező kánonok egy exemplifikatív listáját adták meg, vagy megkísérelték meghatározni azon normatípusokat, amelyek a keletieket is kötelezik (így például: MICHIELS, G., *Normae generales iuris canonici*, Parisii 1949², 46–51; MAROTO, PH., *Institutiones iuris canonici*, I, Romae-Barcinone 1919, 164–165; EICHMANN, E., – MÖRSORF, K., *Lehrbuch des Kirchenrechts*, I, Paderborn 1953⁷, 73–74; JONE, H., *Commentarium in Codicem iuris canonici*, Paderborn 1950², 14), vagy pedig egyszerűen arra szorítkoztak, hogy említést tettek a kötelező erőről a keletiek vonatkozásában, anélkül azonban, hogy a részletekbe mentek volna. Később, az '50-es években a szerzők alig reflektáltak a CIC 17 és a XII. Piusz-féle motu propriók viszonyának kérdésére. A latin és keleti jog kommentátorai ugyanis főként és elsősorban az egyes konkrét kánonok egymáshoz való viszonyára koncentráltak, anélkül azonban, hogy a két „kódex” egymáshoz való viszonyára kitértek volna.

³ Vö. DALPIAZ, V., 'An Orientales schismatici legibus matrimonialibus Ecclesiae latinae teneantur', in *Apollinaris* 10 (1937), 457–459.; OESTERLE, G., 'Noch einmal eine „Russenehe”', in *Theologisch-praktische Quartalschrift* 90 (1937), 680–684.

⁴ Vö. HERMAN, Ae., 'Regunturne Orientales dissidentes legibus matrimonialibus Ecclesiae latinae?', in *Periodica* 27 (1938), 7–20.; HERMAN, Ae., 'Quibus legibus subiiciantur dissidentes rituum orientalium?', in *Il Diritto Ecclesiastico* 62 (1951), 1043–1058.; COUSSA, A., 'An Orientales schismatici legibus matrimonialibus Ecclesiae latinae teneantur', in *Apollinaris* 11 (1938), 121–125.; COUSSA, A., *Epitome praelectionum de iure ecclesiastico orientali*, I–III, Roma 1948–1950; FALTIN, D., 'De legibus quibus

század végén kialakult egy harmadik áramlat, amely az 1930-as években erősödött meg különösképpen. Ezen álláspont hirdetői szerint az ortodoxok a kormányzati hatalom birtokában vannak, és ezek a szerzők azt állították, hogy a különválást követően is képesek voltak saját törvények kiadására.⁵

Azt mondhatjuk, hogy ezen utóbbi álláspont mindig is jelen volt az évszázadok során – a hivatalos dokumentumokban is. Ebbe az irányba illeszkedik bele például a Nilles *Symbolae*-jában található néhány dokumentum.⁶ Ezek között egy 1654-es, a rutének uniójával kapcsolatos dokumentum, ami a Konstantinápolyi vagy Antiochiai patriarchátusban létesített ortodox egyházmegyékre vonatkozóan kijelenti, hogy amikor az ortodox püspökök a katolikus hitre térnek és a Katolikus Egyházzal unióra lépnek, továbbra is püspökök maradnak (szentelésük érvényes, szentségi karakterük és joghatóságuk megmarad) és megtarthatják korábbi püspöki széküket.⁷

A *Symbolae* egy másik, a *Szent Officium* 1883-ban kiadott dokumentuma, amely arra a kérdésre válaszol, hogy feltételeken szükséges-e megismételni az unióra lépett görögök szentelését, megállapítja, hogy a görög rítusú püspököket, amennyiben a katolikus hitre térnek, nem szükséges újraszentelni még feltételeken sem, és abban az esetben sem, ha a szentelés szakadárság, simónia, valamely szabálytalanság jelenlétével vagy csak egyetlen püspök közreműködésével történt volna.⁸

Áttérve most a II. Vatikáni Zsinat álláspontjára, a *Lumen gentium*-ban és az *Unitatis redintegratio*-ban megjelölt irányelvekre helyezük a hangsúlyt.⁹

Mindenekelőtt két területet kell megemlítenünk, ahol a korábbi nézőpontok meghaladottá váltak, vagy módosultak, ami aztán alapot szolgáltatott az ekkleziológiai paradigmaváltásnak. A Zsinat az Egyházzal szülő dogmatikus konstitúcióban újradimenzionálta az Egyháznak a hatalomra vonatkozó tanítását. Következésképpen nyilvánvalóbbá vált az, hogy az ortodox püspökök a valamely meghatározott püspöki székre történő püspökszenteléssel a joghatósági hatalomhoz szükséges kánoni küldetést (*missio canonica*) is megkapják.¹⁰

baptizati acatholici ritui orientali adscripti tenentur', in *Apollinaris* 35 (1962), 238–249.

⁵ CONGAR, Y., 'Schisme', in *Dictionnaire de Théologie Catholique*, (sous la dir. VACANT, A., – MANGENOT, E., – AMANN, E., Paris 1923–1972, col. 1286–1312.; DESLANDES, J., 'Les prêtres orthodoxes ont-ils la juridiction?', in *Echos d'Orient* 26 (1927), 385–395.; METZ, R., 'Le clergé orthodoxe a-t-il la juridiction?', in *Irénikon* 4 (1928), 142–146.

⁶ NILLES, N., *Symbolae. Ad illustrandam historiae ecclesiae orientalis in terris Coronae S. Stephani, Oeniponte 1885.*

⁷ „(...) quando talium Episcoporum fuit conversus ad fidem catholicam et Unionem Ecclesiae, non cassavit ipsius episcopatum, sed reliquit illum in sua Sede et ratum habuit ipsius episcopatum, non solum quoad jurisdictionem, sed etiam quoad characterem et ordinationem.” Ivi, II., 835.

⁸ „(...) i vescovi di rito greco se si convertono non devono esser riordinati nemmeno sotto condizione, nonostante lo scisma, la simonia, l'irregolarità, l'intrusione e l'ordinazione fatta da un vescovo solo.” Ivi, I., 110.

⁹ SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, *Const. dogm. Lumen gentium* [de Ecclesia], 21. XI. 1965, in AAS 57 (1965), 5–71.; SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, *Decr. Unitatis redintegratio* [de Oecumenismo], 21. XI. 1964, in AAS 57 (1965), 90–107.

¹⁰ Azon véleményekre válaszolva, amelyek szerint érvénytelen az ortodox püspökök kinevezése, mivel hiányzik a kánoni küldetés (*missio canonica*) – amelyet az akkor hatályos egyházi törvénykönyv 332. kánonja szerint a római pápa adott meg –, a Zsinat a *Lumen gentium*-ban (n. 24.) a *missio canonica*

A Zsinat újradimenzionálta a *communio* fogalmát is. A Zsinat kimondja, hogy azokon kívül, akik „teljesen betestesültek” az Egyházba, mások is megmaradnak a *communio*-ban. Tehát az Egyházhoz való közelség alapján az egyházi közösségnek különböző fokozatai vannak.¹¹ Továbbá különös jelentőséggel bír a *Lumen gentium*-hoz a Szentatya kérésére hozzáfűzött *Előzetes magyarázó megjegyzés* (*Nota explicativa praevia*) végén található *Megjegyzés* tartalma. Ez a kiegészítő *Megjegyzés* egy fontos megvilágítást tartalmaz, kifejezetten megjegyezve, hogy a *Zsinati Bizottság* úgy döntött, hogy nem bocsátkozik az ortodoxok hatalma kapcsán a megengedettség és az érvényesség kérdésébe, hanem azt a teológusok tudományos vizsgálatára hagyja. A *Megjegyzés* ugyanakkor kifejezett utalást tesz az akatolikus keletiekre, elismerve, hogy az ortodox egyházakban a hatalmat ténylegesen gyakorolják, akkor is, ha elismeri, hogy ezen gyakorlás magyarázatát illetően különféle vélemények vannak jelen.

A témához tartozó másik igen fontos dokumentum az ökumenizmusról szóló zsinati határozat, amelynek a szövege sok zsinati atya kérésének a gyümölcse. Ezen határozat 16. pontjában a következő áll: „a Szent Zsinat minden kétség eloszlatására kinyilvánítja, hogy a Kelet Egyházainak – nem feledve az egész Egyházra kötelező egységet – joguk van a saját egyházfegyelmiük szerinti kormányzathoz.”¹²

Akkor is, ha néhány zsinati atya kételkedett abban, hogy időszerű-e az Egyház részéről az ortodox egyházakban gyakorolt joghatóságról egy ilyen világos kijelentés tenni, a hivatalos elismerés egyre inkább konkretizálódott.¹³ Ez az irány

megadásának három módját különbözteti meg: „A püspökök kánoni küldetése történhet törvényes szokások alapján, melyeket nem vont vissza az Egyház legfőbb és egyetemes hatalma; vagy olyan törvények alapján, melyeket ugyanez a tekintély hozott vagy elismert; vagy közvetlenül Péter utóda által.” A módok között tehát rögtön az első helyen a(z) Egyház legfőbb és egyetemes hatalma által vissza nem vont) törvényes jogszokás áll. Ennek megfelelően a *missio canonica* megadására bármely az Egyház által elfogadott módon sor kerülhet. Keleten valamely konkrét püspöki székre való kinevezéshez az apostoli időktől kezdve nem volt szükség más formásra és ezt az első évezredben Róma is elfogadta. Az ortodox egyházak a második évezredben ugyanezt a gyakorlatot követték, és a Szentszék sohasem vonta kifejezetten vissza ezt az ősi keleti jogszokást, sem az egyes ortodox püspökök kinevezését nem nyilvánította érvénytelennek, akiket a keleti szabályok és hagyományok szerint neveztek ki. Jóllehet – amint azt Žužek megjegyzi, olykor a Római Kúria részéről felfedezhető ezzel kapcsolatban némi bizonytalanság; vö. ŽUŽEK, I., ‘La giurisdizione dei vescovi ortodossi dopo il Concilio Vaticano II’, in *La Civiltà Cattolica* 122 (1971), 550–562., 555.; BASSETT, W., ‘The impediment of mixed religion of the synod in Trullo (A.D. 691)’, in *The Jurist* 29 (1969), 383–415, 410.

¹¹ Vö. LG 14. 15. Tehát az ortodox püspökök rendelkeznek egy jól körülhatárolt feladatkörrel (*munus*), és Isten népének rájuk bízott részét kormányozzák az üdvőség felé vezető úton. Ami a hierarchikus kommuniót illeti, *Bertrams* gyakran idézett szavaival kifejezve: „(...) ab Ecclesia recognoscitur ea mensura, qua ibi elementa communia cum Ecclesia habentur;” vö. ‘De gradibus communionis in doctrina Concilii Vaticani II’, in *Gregorianum* 47 (1966), 286–305, 303–304.

¹² A dokumentum szövegtörténetéhez általában: *Herder's Theologischer Kommentar zur Zweiten Vatikanischen Konzil*, (hrsg.) HÜNERMANN, P., – HILBRATH, B. J., III, Freiburg – Basel – Wien 2005, 93–103; az UR 16. pontjának történetéhez lásd: GIL HELLÍN, F., *Decretum de Oecumenismo Unitatis reintegratio. Concilii Vaticani II synopsis*, Città del Vaticano 2005, 12. köv.

¹³ Vö. *Acta et Documenta Concilio Oecumenico Vaticano II apparando*, ser. II, Città del Vaticano 1964–1969, vol. II, pars IV, 443., 453., 458.; *Acta Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II*, Città del Vaticano 1970–1983, vol. II, pars V, 412–441; *Acta Synodalia* vol. III, pars II, 312., 343. *Acta Synodalia* vol. III, pars VII, 684. Továbbá lásd: Card. JÄGER, L., *Le Décret de Vatican II sur l'oecuménisme*, Tournai

már a múlt század közepétől kezdődően egyre markánsabb módon mutatkozott meg számos jelentős szerző részéről, valamint jelenléte a *Rota Romana* és az *Apostoli Szignatúra* döntéseiben is felismerhető. A Zsinat utáni időszakban az ortodox püspököknek a rájuk bízott hívők felett gyakorolt joghatósági hatalmát a római pápák több ízben megerősítették, köztük VI. Pál pápa, II. János Pál pápa és XVI. Benedek pápa is. Ez utóbbi pápa 2006. november 30-án Fanarban közös nyilatkozatot írt alá I. Bartolomeosz konstantinápolyi pátriárkával, amelyben hangsúlyt kapott az ő „pásztori felelősségük Krisztus Egyházában”.¹⁴

Meg kell jegyeznünk, hogy II. János Pál pápa az 1998-ban közreadott *Euntes in mundum* kezdetű apostoli levelében az *Unitatis reintegratio* 16. pontját idézi, majd megerősíti, hogy „a keleti egyházak egyházfegyelmi autonómiája nem a római egyháztól kapott (engedélyezett) privilégium, hanem abból az alaptörvényből ered, amely szerint ezek az egyházak az apostoli idők óta élnek.”¹⁵

Összefoglalva az eddig elhangzottakat, világos, hogy a Katolikus Egyház egyfelől elismeri az ortodoxok valódi joghatósági hatalmát, másfelől kijelenti, hogy azt megszakítás nélkül, az apostoli időktől kezdve birtokolják.

A szerződés és a szentség elválaszthatatlanságának az elvéből következik az Egyház kizárólagos illetékessége valamennyi megkeresztelt házassága felett, fenntartva természetesen a világi hatóság illetékességét a házasság tisztán polgári hatásait illetően. Tehát miután elismerést nyert, hogy az ortodox egyházak valódi egyházak és az apostoli időktől kezdve valódi kormányzati hatalommal rendelkeznek, már csak az a kérdés marad hátra, hogy az akatolikus keletiek házassághozjárása során, illetve a házasság semmisségének a kimondásakor melyik szabályozást kell követni?

II. A Katolikus Egyház jelenlegi szabályozása a latin egyház tagjai számára: a *Dignitas connubii* instrukció

A *Dignitas connubii* hét bevezető kánonja közül három sajátosan az előadás során tárgyalt tematikával kapcsolatos. A 2. kánon megjelöli, hogy mely törvények szabályozzák a katolikusok közötti, illetve egy katolikus és egy megkeresztelt akatolikus fél házasságát. A következő kánon a házassági eljárások során gyakorolt joghatóságra vonatkozik, megerősítve az Egyház jogát arra, hogy a megkeresztelt házassági ügyekben ítélkezzen (megismételve ugyanakkor a Kódex azon ren-

1965, 123.

¹⁴ XVI. Benedek pápa és I. Bartolomeosz pátriárkának a Szentatya törökországi apostoli útja alkalmával tett közös nyilatkozatának a szövege olvasható a Szentszék hivatalos honlapján: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2006/november/documents/hf_ben-xvi_spe_20061130_dichiarazione-comune_it.html [2010.04.08.].

¹⁵ IOANNES PAULUS II., *Litt.ap.*, *Euntes in mundum*, 1988. jan. 25., n.10 in AAS 80 (1988), 950. A magyar fordítást lásd: II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Euntes in mundum* kezdetű apostoli levele a kijevi oroszok megkeresztelkedésének ezredik évfordulójára, Budapest 1988.

delkezését, hogy a házasság tisztán polgári hatásai a polgári hatóságra tartoznak). A 4. kánon ellenben részletesebben megjelöli, hogy mely törvények alapján kell megítélni az akatolikus megkereszteltek, továbbá a nem megkereszteltek közötti házassági semmisségi ügyeket.

Ezek a kánonok a latin egyház számára megismétlik a CCEO 780. és 781. kánonjában található rendelkezéseket, de a 4. kánon egy, a CCEO említett kánonjaiban nem található paragrafussal egészült ki a nem megkereszteltek házasságára vonatkozóan. Ezen normák révén a keleti és a latin törvénykönyvek rendelkezései azonossá váltak és – más szavakkal – a törvényhozó kitöltötte az 1983. évi kódexben található joghézagot.

Az 1917. évi Kódex (a 12. kánonban) az akkori ekkleziológia alapján újra megerősítette a Katolikus Egyház kizárólagos joghatóságát valamennyi megkeresztelt felett és elrendelte a Kódex kötelező voltát valamennyi megkeresztelt személy vonatkozásában.¹⁶ A hatályos latin kódex ezzel kapcsolatban egy jelentős változtatást vezetett be. Ugyanis a legfőbb törvényhozó, a 11. kánonban található pozitív törvénnyel mentesítette az akatolikusokat a tisztán egyházi törvények kötelező ereje alól, kimondva, hogy „a tisztán egyházi törvények azokat kötelezik, akiket a katolikus egyházban kereszteltek meg, vagy oda fölvettek.” Továbbá az 1059. kánon úgy rendelkezett, hogy „a katolikusok (és nem: „a megkereszteltek” – ahogy az 1917. évi kódex 1016. kánonjában volt) házasságát akkor is, ha csak az egyik fél katolikus, nem egyedül az isteni jog, hanem a kánonjog is szabályozza, tiszteletben tartva a polgári hatóság illetékességét e házasságnak merőben polgári hatásait illetően.”

Az iménti két kánon által bevezetett változásokból eredő problémák nem mondhatók előre nem látottak. A problematika ugyanis több ízben előjött a latin kódex revíziós munkálatai során is. Előbb két püspöki konferencia kérte, hogy alkossanak egy törvényt, amely megjelöli, hogy mely törvények szabályozzák az akatolikusok házasságát. A továbbiakban elkészítették egy ezzel kapcsolatos kánon szövegtervezetét, de végül 3 nemleges szavazattal és 1 tartózkodással a 2 igen szavazat ellenében elvetették a kánon felvételét a törvénykönyvbe. A konzultorok ugyanis úgy ítélték meg, hogy egy efféle norma „nem tűnik szükségesnek, sőt, inkább veszélyes”.¹⁷ Később, de még a Kódex kihirdetése előtt, 1980-ban Parecattil bíbo-

ros, a *Keleti Kódexrevíziós Bizottság* elnöke, a CIC végső *Schémájához* készített észrevételeiben felhívta a figyelmet arra, hogy amennyiben a törvényhozó változatlanul hagyja a norma szövegét, nagy joghézagot keletkeztet. Rámutatott arra, hogy szükséges volna beleilleszteni a kódexbe egy kánont, amely megjelölné, hogy mely törvények alárendeltjei az akatolikusok. Ugyanis egy ilyen kánon hiányában csak a természetjog kötelezné őket, ellenben nem tartanák meg azt a *ius humanumot*, amelynek az akatolikus fél alá van rendelve. Az *Államtitkárság* válaszában egyfelől kiemelte, hogy amikor a kánon egy pozitív rendelkezés által mentesíti az akatolikus megkeresztelteket, nem akarja tagadni az Egyház valamennyi megkeresztelt házassága fölötti illetékességét. Másfelől azonban – folytatja az *Államtitkárság* válasza –, főként ökumenikus okok miatt nem tűnik megfelelőnek, sőt inkább veszélyes volna megjelölni, hogy mely törvényeket kell alkalmazni. Így „*jobb, ha a Kódexben semmit nem mondanak erről*”.¹⁸

A konzultorok fent említett álláspontjai mögött felismerhetünk egyfajta dualizmust, vagy talán jobb azt mondani, két ellentétes tendenciát: egyfelől azt az igényt, hogy eleget tegyenek annak a kívánságnak, hogy a Zsinat új ekkleziológiája szellemében a kánonjog gyökeres megújítását végezhessék, és másfelől azt az erőfeszítést, hogy hangsúlyozzák azt, hogy az Egyház továbbra is illetékes marad a megkereszteltek házassága felett, akkor is, ha a Kódexben mentesíti az akatolikusokat a tisztán egyházi törvények megtartása alól.

A latin Kódex kihirdetését követően a kánonjogászok között vita alakult ki a CIC 83 11. és 1059. kánonja által előidézett változások kapcsán. Néhány szerző úgy tartotta, hogy nincs semmiféle joghézag, egyszerűen csak egy, a 11. kánon alóli kivételről van szó. Az akatolikus megkereszteltek tehát házassági ügyekben a kánonjog, azaz a katolikus egyházi törvények alárendeltjei maradnának.¹⁹ Más szerzők ellenben úgy vélték, hogy az 1059. kánon egy nagy joghézagot keletkeztetett, mert nem jelölte meg, hogy mely törvény alárendeltje az akatolikus fél.²⁰

Látva a kialakult helyzet tarthatatlan voltát, az illetékes szervek újból megvizsgálták a problémát és különféle megoldási lehetőségeket vázoltak fel: például egy

arra a *Bizottságot*, hogy a kódex szövegében változtatásokat eszközöljön.

¹⁶ Vö. *Communicationes* 15 (1983), 223. Urbano Navarrete a CIC 83 kihirdetése után mintegy tíz évvel írt tanulmányából az derül ki, mintha a szerző a Szentszék részéről egy önálló megnyilatkozást várna ezzel kapcsolatban: „La frase «Melius praeterea est ut nihil in Codice dicatur» sembrerebbe indicare che la materia si rimanda ad altra sede. Ma finora non c'è stato alcun provvedimento che in modo più o meno esplicito riempi la lacuna di cui il Card. Parecattil parla nella osservazione citata;” vö. NAVARRETE, U., *La giurisdizione delle Chiese orientali non cattoliche sul matrimonio (can. 780 CCEO)*, in AA.VV., *Il matrimonio nel Codice dei Canonici delle Chiese Orientali* (ed.) BUCCI, O., *Studi giuridici* XXXII., Città del Vaticano 1994, 105–125., 118–119.

¹⁹ ÖRSY, L., *Marriage in Canon Law*, New York 1988, 64–65., GEFÄELL, P., *Basi ecclesiologiche della giurisdizione delle chiese ortodosse su matrimoni misti con cattolici*, in *La giurisdizione della Chiesa sul matrimonio e sulla famiglia*, (a cura di) CARRERAS, J., Roma 1998, 127–148., 132, valamint lásd a hivatkozott oldal 9. lábjegyzetében felsorolt további szerzőket.

²⁰ Például AZNAR GIL, F., *El nuevo derecho matrimonial canónico*, Salamanca 1985³, 123.; ABBAS, J., *Two Codes in comparison*, Roma 1997, 104–106.; FÜRST, C. G., *Zur Entstehungsgeschichte der cann. 780 § 2 und 781 CCEO im interkonfessionellen und interreligiösen Kontext*, in *Kanon* 15 (1999), 82–97., 97.

¹⁶ Az egyházi törvények passzív alanyaira vonatkozó kánonok (12. és 87. kán.) értelmezése során nem volt egyöntetű a szerzők véleménye. Néhányan úgy gondolták, hogy a kánonok valamennyi megkereszteltől beszéltek, és nem tettek kivételt az ortodoxok vonatkozásában: FALTIN (*op. cit.* 4. lábjegyzet), 239., HERMAN (*op. cit.* 4. lábjegyzet), 1045. Pujol ellenben a 13. kánont a 12. és 87. kánon kiegészítéseként értelmezte. Azaz nem valamennyi megkeresztelt volt az egyházi törvénynek passzív alanya, csak azok, akik számára ezeket a törvényeket kibocsátották („*omnes pro quibus latae sunt*”). PUJOL, C., *Orientales ab Ecclesia Catholica seiuncti tenentur novo iure canonico a Pio XII promulgato?*, in *Orientalia Christiana Periodica* 32 (1966), 78–110., 102–103.

¹⁷ Vö. *Communicationes* 9 (1977) 126–127. Továbbá a *Periodica* 1978. évi kötetében Josef Prader és Urbano Navarrete tanulmányaikban szintén felhívták a figyelmet annak következményeire, ha a szöveg változatlan formában kerülne be az új törvénykönyvbe: vö. PRADER, J., *De iure quo regitur matrimonium baptizatorum acatholicorum: ius conditum et ius condendum*, in *Periodica* 67 (1978), 127–143., 133–134.; NAVARRETE, U., *Competentia Ecclesiae in matrimonium baptizatorum eiusque limites*, in *Periodica* 67 (1978), 95–115., 101. Mindazonáltal ezek a figyelemztetések sem ösztönözték

új kánont beilleszteni a kódexbe ezzel kapcsolatban, vagy egy önálló törvényhozási intézkedést hozni, vagy törvényerőre emelni a latin egyház számára a keleti kódex 780. és 781. kánonjait.²¹ Végül a törvényhozó a *Dignitas connubii* instrukció kiadását használta fel arra, hogy az akatolikus megkereszteltek semmisségi ügyekben megtartandó elveket meghatározza és hogy kitöltse a joghézagot.²²

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy 2005. január 25. után a helyzet világos: a latin egyház bíróságain az akatolikusok házasságát a *Dignitas connubii* alapján kell megítélni. Mivel azonban a jogcselekményeket a végrehajtásuk pillanatában érvényben lévő jog alapján kell megítélni, felmerülhet a kérdés: mely törvényeket kell alkalmazni az akatolikus megkereszteltek által 2005. január 25. előtt kötött házasságok megítélésakor?

Ezen a ponton, a korábbi megfontolások fényében fontosnak tűnik az a kérdés, hogy vajon a latin kódexben valódi joghézag volt-e valamennyi akatolikus megkeresztelt vonatkozásában, vagy az csak a nyugati akatolikusokat érintette? Másképpen fogalmazva: ez a joghézag a keleti akatolikusokra is kiterjedt, vagy sem?

Mindenekelőtt ki kell emelnünk azt, hogy az ökumenizmusról szóló zsinati határozat 16. pontja világos: a Zsinati szöveghely a „*dichiarare*” igét használta, azaz nem tett mást, mint kimondta azt a tényt, hogy a keleti akatolikus egyházak rendelkeznek a hatalommal, hogy a saját fegyelmük alapján kormányozzák magukat. Tehát itt nem a hatalom megadásáról van szó, hanem e hatalom meglétének elismeréséről.²³ Ebből következik, hogy a keleti akatolikusok ezt a hatalmat a Zsinat előtt is és a Zsinattól függetlenül, megszakítás nélkül birtokolják egészen az apostoli időktől kezdődően.

Időközben, még a Zsinat alatt kiéleződött egy vita a *Crebrae allatae* motu proprio záróformulájában használt *christifideles* kifejezés kapcsán. A *Szent Officium* felvetette azt a kérdést, hogy ez a kifejezés az akatolikus keletieket is magában foglalja-e vagy sem.²⁴ A *Keleti Kódexrevíziós Bizottság* (PCCICOR) válasza (amint arra Füst is rámutatott) vélhetően az ökumenizmusra vonatkozó zsinati hatá-

rozat közelgő kihirdetésére utalva a következő volt: „*Non expedit et dilata*” (1963. márc. 23.). Az *Unitatis redintegratio* kihirdetése után azonban VI. Pál pápa felállított egy bíborosokból álló bizottságot és megbízta az említett kifejezés magyarázatával. A bizottság azt a választ adta, hogy a *christifideles* kifejezés valamennyi keletire vonatkozik, az akatolikusokat is beleértve (1966. febr. 24.). Később azonban, az erős ellenvetések következtében, egy másik bíborosi bizottság is megbízást kapott a kérdés kivizsgálására, amely az előző bizottság válaszával ellentétesen foglalt állást (1968. szept. 23.), azaz megállapította, hogy a CA-ben található *christifideles* szó csak a keleti katolikusokra vonatkozott. Ez a határozat a *Rota Romana* döntései révén vált ismertté.²⁵

A *Latin Kódexrevíziós Bizottság* jegyzőkönyveit, Parecattil bíboros észrevételeit és az *Allamtitkárság* válaszát újra olvasva nyilvánvaló, hogy ezek a fent említett irányvonalba illeszkednek bele. Amikor Parecattil felhívta a figyelmet a joghézagra, a törvényhozó közbejöttét kifejezetten a nyugati akatolikusok vonatkozásában kérte, mondandójához hozzáfűzve, hogy „*a keletiek számára a II. Vatikáni Zsinat az UR 16. pontjában már megtette ezt*”.²⁶ Az *Allamtitkárság* a válaszában kanonizációról (*canonizatio*) és közösségekről (*communitates*) beszél (ami egyértelműen a nyugati közösségekkel kapcsolatos szóhasználatra utal).²⁷ A korabeli kánonjogi folyóiratok lapjain zajló viták tanulmányozásakor első ránézésre úgy tűnhet, hogy a szerzők nem tettek különbséget keletiek és nyugatiak között. Akár arra is következtethetnénk tehát, hogy nem vették figyelembe az UR jelentőségét és együtt tárgyalták a keleti és a nyugati akatolikus megkereszteltek. Figyelembe véve azonban, hogy a szerzők amikor a latin kódexben található joghézagról beszéltek, mindig olyan példákat ismertettek, amelyek csakis a nyugati akatolikusokra vonatkoztak, meg kell állapítanunk, hogy ők is úgy tekintették, hogy a joghézag csakis a nyugati közösségek vonatkozásában állt fenn.

Az 1964. évi UR határozat korábban említett kijelentése egy tény elismerése volt, tehát nem emelte törvényerőre az ortodoxok normáit. A Zsinat szelleme (*mens Concilii*), a zsinati atyák szándéka az volt, hogy elismerjék, hogy a keletiek mindig is képesek voltak arra, hogy saját törvényeket bocsássanak ki. Így a keleti akatolikusok vonatkozásában a latin kódexben inkább elégtelenségről kellene beszélnünk joghézag helyett.²⁸ Azt mondhatjuk tehát, hogy az érintett kánon

²¹ KOWAL, J., 'L'istruzione Dignitas connubii e la competenza della chiesa circa il matrimonio dei battezzati', in *Periodica* 94 (2005), 477–507., 490–493.

²² A kihirdetést követően a kánonjogászok között kialakult egy vita az instrukció jogi értékéről. A *Dignitas connubii* ugyanis II. János Pál pápa *pro hac vice* adott megbízásából a *Törvénytörvények Pápai Tanácsa* bocsátotta ki. Mivel a legfőbb törvényhozó részéről nem kapott különös formában megadott jóváhagyást (*approbatio in forma specifica*), többekben felvetődött az a kérdés, hogy egy szoros értelemben vett utasítás kitölthet-e joghézagot és módosíthatja-e az Egyházi Törvénykönyvet? Jelentős szerzők véleménye szerint azonban ebben az esetben egy sajátos értelemben vett utasításról van szó. Noha a Római Kúria egyik központi szerve adta ki, mégsem a *Pápai Tanács* saját kezdeményezésére került sor a kibocsátására, hanem a római pápa megbízásából. Továbbá a szöveg a *Hittani Kongregáció*, az *Istentiszteleti és Szentségi Fegyelmi Kongregáció*, valamint az *Apostoli Szignatúra* és a *Rota Romana* szoros együttműködésével készült. S végül a római pápa jóváhagyta, továbbá a nyilvánosságra hozatalakor úgy rendelkezett, hogy mindazok tartsák meg a benne foglaltakat, akik a címzettjei. Részletesebben erről a problematikáról lásd: MONTINI, G. P., 'L'istruzione Dignitas connubii nella gerarchia delle norme', in *Periodica* 94 (2005), 417–476.

²³ NAVARRETE (*op. cit.* 18. lábjegyzet), 110.

²⁴ STAFFA, D., 'De validitate matrimonii inter partem orthodoxam et partem protestantem baptizatum', in *Periodica* 62 (1973), 11–38, 25–27.

²⁵ Ivi, 27. Az ezzel kapcsolatos ítéleteket lásd: c. de Jorio, 1968. okt. 17., in *Ephemerides iuris canonici* 25 (1969) 147–152; c. Abbo, 1969. jún. 4., in *Periodica* 58 (1969) 595–612. Amint az ismeretes, az 1960-as és 1970-es években a *Rota Romana* és a *Szignatúra* az ítéletek kibocsátása során, különösképpen a Trullósi Zsinat 72. kánonjával kapcsolatos esetekben, legalább négy, jól elkülöníthető gyakorlatot folytatott. Ez az eltérő gyakorlat a későbbiekben egységesült, és a *desuetudóra*, illetve a bizánci akatolikus egyházak által bevezetett ellentétes jogszokásra hivatkoztak a bírók az ezzel kapcsolatos percímen indult ügyekben. Végül 1974 után az említett semmisségi cím többé nem jelent meg a *Rota* bírósági joggyakorlatában; vö. GEFAELL, P., 'La giurisprudenza della Rota Romana sull'impedimento di mista religione', in *Matrimoni misti*, (ed.) RAMOS, F. J., *Studi giuridici* XLVII, Città del Vaticano 1998, 187–195, és SZOTYORI-NAGY, Á., 'A trullósi 72-es kánon alkalmazása a mai katolikus bíráskodásban', in *Kánonjog* 8 (2006) 115–128.

²⁶ *Communicationes* 15 (1983), 223.

²⁷ *Ibidem*; vö. GEFAELL (*op. cit.* 19. lábjegyzet), 135.

²⁸ Amint azt Pablo Gefaell is megjegyezte: „Ritengo che il canone latino, anche se non lascia alcuna

szövege egy sikertelen kísérlet volt arra, hogy a II. Vatikáni Zsinat ökumenikus ekkleziológiáját a Kódex normáinak nyelvére lefordítsa. Következésképpen a latin egyházi bíróságokon *is*, és a 2005. január 25. előtt kötött házasságok vonatkozásában *is* (ahol legalább a felek egyike ortodox volt) azokat a törvényeket kell alkalmazni, amelyeknek az ortodox fél a házasságkötés pillanatában az alárendeltje volt.

Amint az az eddigiekből világosan látható, vannak még nyitott kérdések, problémás pontok, amelyek további pontosításra, megoldásra várnak. A kánonjogi reflexió feladata, hogy a kánonjogtudomány művelői kutatásaik segítségével és tudományos viták által összegyűjtsék a szükséges adatokat és javaslatokat tegyenek. Íme, néhány problémás pont.

III. Néhány probléma és nyitott kérdés

1. Immár bizonyos, a CCEO 780–781. kánonjának, valamint a DC 2 és 4. cikkének megfelelően az egyházi bíróságok dolgozóinak szükségük van és szükségük lesz arra, hogy ismerjék az ortodox egyházak vonatkozó rendelkezéseit. Ez az ismeret fontos, hiszen egyfelől valamennyi alkalommal, amikor az egyházi bírónak akatolikus megkeresztelt házasságának semmisségéről kell nyilatkoznia, a vonatkozó saját jog alapján kell azt tennie. Másfelől, az 1453. kánon kimondja, hogy a bírónak és a bíróságoknak gondoskodniuk kell arról, hogy az „összes perek az igazságosság tiszteletben tartásával mielőbb befejezést nyerjenek.” Ez azonban csak akkor lehetséges, ha a bíróságok dolgozói a kezükben tarthatják a vonatkozó saját jog rendelkezéseit. Keletiekről lévén szó, ez nem pusztán az írott jogot jelenti, hanem a szokásjogot is. Tehát szükséges volna összegyűjteni és kézbeadni az egyes ortodox egyházak „élő jogát”. Azon tény következtében, hogy a szóban forgó joganyag igen szétszórta, az ortodox kánonjog kutatóira óriási és sok nehézséggel járó feladat vár. Ugyanis az ortodoxok, s azon belül a bizánci ortodoxia számára a 692-ben tartott Trulluszi Zsinat az utolsó egyetemes zsinat, amelyen a házasságjogot érintő törvényeket adták ki.²⁹ Mindazonáltal időközben több mint 1300 év eltelt és gyökeres társadalmi változások mentek végbe. Az első hét évszázad feltételei és körülményei számos téren meghaladottakká váltak. Következésképpen korunk kánonjogásza mindenekelőtt a „*ius vigen*” meghatározásának problémájával találkozik. Ez a nehézség legalább két aspektussal rendelkezik. Egyfelől, a Trulluszi Zsinattól a napjainkig eltelt időben a pátriárkák és a szent szí-

nódusok sok normát bocsátottak ki, amelyek nem ritkán ellentmondanak egymásnak. Másfelől, mivel az ortodoxok rendelkeznek és mindig is rendelkeztek azzal a joggal, hogy a saját törvényeik szerint kormányozzák magukat. Az évszázadok során azzal a joggal is rendelkeztek tehát, hogy új jogszokást vezessenek be, vagy a *desuetudót* alkalmazzák vagy egyszerűen hagyják valamely törvény használaton kívül kerülését, eltűrjék figyelmen kívül hagyását, vagy egyenesen törvényen kívül helyezték azt.³⁰ Tehát a katolikus kánonjogásban felmerül a kérdés: melyek azok a kritériumok (egyáltalán vannak-e ilyenek), amelyek alapján az ortodox egyházak meghatározzák, hogy mely törvényeket kell alkalmazni (továbbá: melyik lenne az illetékes hatóság, aki érdemben meghatározná ezeket a kritériumokat)?

2. Kodifikáció vagy kodifikációk hiányában különböző megoldatlan problémák állnak fenn az ortodox jogot illetően. Ezek között például: mi a szent kánonok (az ún. apostoli kánonok, az egyetemes zsinatok, egyházatyák és helyi zsinatok határozatai – ez utóbbi kettő kánonjai természetesen csak abban a mértékben amilyen mértékben egyetemes zsinat szankcionálta őket) jogi értéke? Ezek a kánonok az ortodoxia számára a legmagasabb egyházi tekintéllyel bírnak, visszavonhatatlanok, vagy legfeljebb egy újabb egyetemes zsinat által visszavonhatók illetve megmásíthatók.³¹ Az utóbbi évtizedekben a szent kánonok megváltoztathatóságának vagy megváltoztathatatlanságának a kérdése növekvő tudományos érdeklődés középpontjába került. Számos érdekes tanulmány látott napvilágot ezzel a témával kapcsolatban, köztük Ioannis Anastasiou *Can all the ancient canon be valid today?*, és Nicolas Affanassiev *The canons of the Church: Changeable or Unchangeable?* című írásai.³² Ezek a szerzők egyrészt megerősítik, hogy a szent kánonok nem változtathat-

³⁰ Vö. ARCHONDONIS, B., 'A Common Code for the Orthodox Churches', in *Kanon* 1 (1973), 45–58, 48.; AFANASSIEV, N., 'Les canons et la conscience canonique', in *Contacts* 66 (1969), 112–127., 122.; MEYENDORFF, J., 'Contemporary problems of orthodox canon law', in *The Greek Orthodox Theological Review* 17 (1972), 41–50.

³¹ A kérdés sarokpontja a Trulluszi Zsinat 2. kánonjának soraiban rejtezik, ami továbbra is hatályban van. Ez a kánon, miután felsorolja a hatályban lévő kánonokat, elrendeli, hogy senki sem másíthatja meg vagy törölheti el az előzőleg felsorolt kánonokat, valamint újakat sem vezethet be helyettük. A Zsinat ily módon a meghatározott kánonok egyetemes tekintélyét és visszavonhatatlanságát mondja ki. Ezen kánonokat illetően minden újítást (*kainotomia*) az Atyák és a Zsinat bűnösnek és büntetésre méltónak tekintenek (a bizánci jog ezen sajátosságához ld. PETRÀ, B., *Tra cielo e terra*, Bologna 1971, 71–80.; PITSAKIS, C. G., 'Le droit matrimonial dans le canons du concile in Trullo', in *Annuaire Historiae Conciliorum* 24 (1992), 158–185., 169.). Ehhez társul még az, hogy az ortodox jogban – legalábbis egy jelentős értelmező irányzat véleménye szerint – ismeretlen a *ius humanum* és a *ius divinum* közti különbségtétel. Nicholas Affanassiev ezzel kapcsolatban említést tesz némi katolikus befolyásról, azonban a történelmet vizsgálva ugyanő kimutatja, hogy az ortodox egyház sosem beszélt külön isteni jogról és emberi jogról, hanem mindig együtt beszélt róluk (vö. AFANASSIEV, N., *The Canons of the Church: Changeable or Unchangeable?*, in *St. Vladimir's Theological Quarterly* 11 (1967), 54–68., 56–60.). Ez az elméleti jellegű probléma gyakorlati következményei miatt nagy jelentőségű. Sőt, olykor konfliktusokat okozhat a katolikus és az ortodox jog között (elegendő egyetlen sokatmondó példát felhozni a házassági akadályok közül. A Katolikus Egyház kódexei a megelőző és örökös impotenciát isteni-természetjogi akadálynak tekintik, ezzel szemben a bizánci jogi hagyomány nem az akadályok közé sorolja, hanem válóoknak tartja). Tehát a CCEO 781. kánonjába és a DC 4. kán. 2. § 2. pontjába beillesztett „*salvo iure divino*” klauzula kapcsán problémák merülhetnek fel.

³² ANASTASIOU, I. E., 'Can all the ancient canons be valid today?', in *Kanon* 1 (1973), 35–44.;

lacuna legale (...), non riesca a tradurre compiutamente l'eccelesiologia ecumenica del Vaticano II," vö. GEFANEL (*op. cit.* 19. lábjegyzet), 130.

²⁹ Mint az ismert, az ortodoxia által utolsó egyetemesnek elismert II. Nikaiai Zsinat (787) nem foglalkozott a házassággal kapcsolatos kérdésekkel. A Trulluszi Zsinatot többen a bizánci jog kodifikációjának tekintik; vö. TROIANOS, S. N., 'Die Wirkungsgeschichte des Trullanum (Quinisextum) in der byzantinischen Gesetzgebung', in *Annuaire Historiae Conciliorum* 24 (1992), 95–111., 95; LAURENT, V., 'L'oeuvre canonique du concile in Trullo (691–692), source primaire du droit de l'Église orientale', in *Revue des études byzantines* 223 (1965), 7–41., 7.

tók meg, hacsak nem egy egyetemes zsinat által, ám másrészt hangsúlyozzák, hogy a végbement szocio-kulturális változások miatt a múltbéli től eltérően lehet és kell értelmezni azokat, azaz egy „ *kreatív megközelítéssel*”.³³ Az 1960-as évek közepétől kezdődően kevés információval rendelkezünk az ortodox kodifikáció munkálatairól. Olykor úgy tűnik, a folyamat megrekedt. Továbbá kérdéses, hogy a Moszkva és Konstantinápoly közötti jelenleg igen kényes viszony lehetővé teszi-e azt, hogy a kodifikációt a végéig folytassák, és hogy a közeljövőben (legalább) a házasságra vonatkozó törvények világossá illetve egységessé váljanak az ortodoxián belül.

3. Szükséges hangsúlyozni ugyanakkor azt, hogy az ortodoxián belül létezik jogfejlődés. Már a két világháború között felmerült az igény arra, hogy a kánoni hagyományban rendet teremtsenek egy világos, ismétlések nélküli és jogilag teljes kánoni *corpus* létrehozásával. Amint az ismert, az ortodoxok pánortodox zsinatra készülnek. A *Pánortodox Előkészítő Bizottság* már 1930-ban az Athosz-hegyen tartott első összejövetelén indítványozta az ortodox jogi örökség kodifikációját. A kodifikáció gondolatát a *Bizottság* későbbi összejövetelein is megtartották. 1965-ben Amilkar Alivisatos professzor és az Athéni Teológiai Akadémia úgy döntött, hogy elvállalja a munkát. Nem ismeretes azonban, hogy ezen a téren bármilyen lépéste sor került volna a részükről. Ennek oka (Alivisatos 1969-ben bekövetkezett halálán túlmenően) azon világos kritériumok hiánya lehetett, amelyek alapján eldöntötték volna, hogy mely kánonok vannak még ma is hatályban, és melyek nincsenek. Nyilvánvaló ellenben az, hogy nem sikerült azt sem eldönteni, hogy egyetlen kódexet készítsenek, vagy valamennyi tradíció számára egyet-egyét.³⁴

4. A házassági jogi normák alkalmazása során a kánonjogi szabályokon túlmenően az *oikonomia* teológiai elve is megjelenik és szerepet játszik (és nem ritkán értelmezéssel belüli problémákat okoz).³⁵ Általában az *oikonomia* az *akribéia* elvével állítható szembe, és az egyházfegyelem egyfajta felfüggesztéseként értelmezhető, a szoros (*ius strictum*) vagy az általános szigorú szabály alóli felmentésnek vagy kivételnek tekinthető. A vezérlő elve a lelkipásztori diszkrecionalitás. Sajnálatos módon sem az ortodoxok egyházak között (sőt, gyakran egyazon egyházon belül sem), sem a szerzők között nincs egyetértés a kánonok oikonomikus értelmezését illetően. Most csak arra emlékeztetünk, hogy a *Pánortodox Zsinatot Előkészítő Interortodox Bizottság* a következő (pánortodox) zsinat témái közé felvette az oikonomiát is. 1972-ben ez a bizottság nyilvánosságra hozta az *oikonomiára* vonatkozó előterjesz-

AFANASSIEV (op. cit. 31. lábjegyzet). A problematika leírásához és vizsgálatához lásd Basilio Petrá kitűnő összefoglalóját (op. cit. 31. lábjegyzet).

³³ Vö. AFANASSIEV (op. cit. 31. lábjegyzet), 65.

³⁴ Az ortodox kodifikációról lásd: ŽUŽEK, I., 'Un codice per le Chiese ortodosse', in *Concilium* 5 (1969), 173–186.; ARCHONDONIS (op. cit. 30. lábjegyzet).

³⁵ Amint az ismert hasonló vita zajlott le a keleti katolikus egyházak vonatkozásában a kodifikáció során. Az *oikonomia* témája az 1970-es évek elejétől kezdve erőteljes és sajátos figyelmet kapott az ortodox szakirodalomban, csakúgy, mint a katolikus irodalomban. Az oikonomiáról általában lásd: ALIVISATOS, H. S., *Die Oikonomia*, Frankfurt am Main 1998. Ezen sajátos keleti jogintézmény lényegéről szóló rövid összefoglalást lásd: SZOTYORI-NAGY, Á., 'Az „oikonomia” a kánonjogban és a keleti kodifikációban', in *Athanasiana* 23 (2006) 63–78.

téseit, azonban ezek nem nyertek jóváhagyást az ortodox egyházakban.³⁶ Végül, a komoly kritika, valamint az ortodoxián belüli igen eltérő álláspontok következtében az *oikonomia* témáját törölték a zsinati témák közül.³⁷

Az *oikonomia* nagy jelentőséggel bír az ortodox egyházak mindennapos gyakorlatában – a jelen előadásban tárgyalt témák vonatkozásában – két szempontból is. Egyfelől, mivel az ortodox jogrendben nem létezik a házassági felmentés jogintézménye. Az ortodox püspök ellenben alkalmazhat *oikonomiát* és ezáltal „szabaddá teszi” a házasulandókat az akadály alól. Az oikonomia alkalmazása csakis a püspök diszkrecionalitásától függ. Ez azonban nem csak a jogbiztonság, illetve a gyakorlat koherenciájának és egyöntetűségének a kérdését érinti. Ugyanis másfelől az ortodox püspökök az *oikonomiához* folyamodnak a házasság ún. 'semmissé tétele' során is. A házasság semmissé tételének vagy a válásnak a gyakorlata ellentmond az Egyházi Tanítóhivatal tanításával a házassági kötelék felbonthatatlanságát illetően. (Mindazonáltal ez nem jelenti azt, hogy egy ortodox személy válással „felbontott” házasságát a későbbiekben egy katolikus egyházi bíróság valamely házassági akadály fennállása, a beleegyezés hiányossága vagy a forma hiánya miatt ne mondhatná ki semmissé.)

5. A fentebb említett problémák bizonyos esetekben együttthatóan is megjelenhetnek. Az ortodox joghatóság elismerése megtörtént. El kellene fogadnunk tehát azt, hogy bírói hatalommal is rendelkeznek. Felmerül tehát az a kérdés, hogy versengő illetékességről van-e szó, továbbá, hogy a Katolikus Egyház elismerheti-e az (isteni joggal nem ellentétes) ortodox bírósági „ítéletek”-et illetve az ortodox püspök vagy a keleti akatolikus egyházi bíróságok által a felek szabad állapotáról adott igazolásokat? Sem a CCEO, sem a DC nem rendelkezett efféle lehetőségről. Jelenleg, amint az a *Törvénytörvények Pápai Tanácsának* 2003. május 13-i *Megjegyzéséből* kiderül, az illetékes ortodox hatóság által kiadott ítéletet csak akkor fogadhatja el a katolikus ordinárius, ha az a házasságkötésnek az adott egyház joga által előírt kánoni formájának a hiányát állapítja meg, megtartva mindig az isteni jogot.³⁸

³⁶ 'L'économie dans l'Église orthodoxe. Rapport soumis à la I^{re} Conférence panorthodoxe préconciliaire', in *Istina* 18 (1973), 372–383.

³⁷ Ami a Katolikus Egyházat illeti, már 1974-ben, azaz a keleti kodifikáció kezdetén felmerült, hogy illesszenek be egy kánont az oikonomiáról a kódex bevezető kánonjai közé, vagy a kódex előszavában tegyenek említést erről a sajátosan keleti jogintézményről. Végül azonban, a konzultorok úgy döntöttek, hogy nem tesznek róla kifejezett említést sem a bevezető kánonokban, sem a kódex előszavában, mert a szóban forgó fogalom nem kánonjogi jogintézmény, tehát meghaladja a szoros értelemben vett törvénykönyv kereteit. A kódex pedig maga is tartalmazza azokat az eszközöket, amelyek révén a lelkek üdvössége az egyes esetekben törvényes módon orvosásra lel. Vö. *Nuntia* 10 (1980), 92–93; ŽUŽEK, I., 'L'économie dans les travaux de la Commission Pontificale pour la Revision du Code de Droit Canonique Oriental', in *Kanon* 6 (1983), 66–83.

³⁸ PCTL, Adnotatio circa validitatem matrimonium civilium quae in Cazastania sub communistarum regime celebrata sunt', 2003. május 13., in *Communicationes* 35 (2003), 197–210. Az *Apostoli Szignatúra Legfelsőbb Bírósága* 2006. október 20-án kibocsátott egy nyilatkozatot a PCTL említett *Megjegyzéséhez* hasonló helyzetre, a román ortodox egyház részéről az ortodox híveknek a szabad állapotra vonatkozó igazolásoknak a Katolikus Egyházban való érvényére vonatkozóan. Ezt a nyilatkozatot lásd: *Communicationes* 39 (2007) 66–67. Később az *Apostoli Szignatúra* (miután konzultált az érintett dikasztériumokkal) 2007. január 3-án kiadott egy választ. Ezen válasz értelmében egy ortodox hívőnek a szent rítus nélküli kötött házassága esetén nem szükséges többé lefolytatni a

Jelenleg tehát ki van zárva a más semmisségi címeken alapuló ortodox ítéletek elismerése, akkor is, ha nem ellentétes az isteni joggal – noha a jövőben egy efféle lehetőséget is figyelembe vehetnénk.³⁹ Meg kell azonban jegyeznünk, hogy több súlyos nehézség kapcsolódik ehhez. Egyfelől: 1) az esetek többségében nem beszélhetünk a semmisség valódi kinyilvánításáról, hanem inkább az ortodox püspök egyszerű engedélyéről az újabb házasság megkötésére, amely magában foglalja a korábbi házasság 'felbontását' is; 2) ezt a nyilatkozatot az *oikonomia* elvének alkalmazása révén adja a püspök, azonban ezt, amint már mondtuk, a Katolikus Egyház nem fogadhatja el; 3) az ortodoxok által alkalmazott gyakorlat messze nem hasonlítható össze a Katolikus Egyháznak a házassági semmisségi eljárásokban követett rendjével. Ezen okok miatt nem tűnik megfelelőnek automatikusan elismerni az ítéleteket, hanem minden esetben az egyházi bíróság közbejöttét kell kérni, és meg kell, illetve meg lehet vizsgálni az ortodox hatóság által kibocsátott ítéletben található érveket.⁴⁰

Összegzés

Látva a jelenleg hatályos kánonjog világosságát és linearitását az interkonfesszionális házasságok vonatkozásában, a jelen előadásban egy ezzel kapcsolatos központi kérdésre koncentráltunk, vagyis az akatolikus keleti egyházaknak a házasságok feletti illetékességének a problémájára.

Röviden vázoltuk az ortodox egyházak hatalmának ekkleziológiai alapjait, a jelenleg hatályos szabályozást és végül néhány problémás pontot, amelyek további elmélyítésre és megoldásra várnak.

Befejezésül, hangsúlyoznunk kell azt a tényt, hogy a jelenleg hatályos katolikus szabályozás, amint az látható, egy komoly jogtechnikai természetű feladatot ró a jogtudomány művelőire és a jog alkalmazóira. A CCEO-ban és a *Dignitas connubii*-ben megjelölt elveknek a gyakorlatba történő átültetésével járó nehézségek leküzdésében az *Unitatis redintegratio* határozat 16. pontjában megfogalmazottak szem előtt tartása egyben a fáradságos munka értelmét is megadja: „ez felel meg jobban híveik adottságainak, és ez szolgálja alkalmasabban a lelkek javát.”

bírósági eljárást (sem a rendes peres, sem az okirati eljárást), hanem a jegyvizsgálat során a helyi ordinárius és a piébános – bizonyos feltételek teljesülése esetén – fel vannak hatalmazva arra, hogy az ortodox fél szabad állapotát megállapítsák. Részletesebben lásd: MONTINI, G. P., 'La procedura di investigazione praemrimoniale è idonea alla comprovazione dello stato libero di fedeli ortodossi che hanno attentato il matrimonio civile', in *Periodica* 97 (2008), 47–98. és BIANCHI, P., 'Dichiarazioni di stato libero rilasciate da autorità ecclesiali ortodosse', in *Quaderni di diritto ecclesiale* 21 (2008), 256–265.

³⁹ Amint azt több szerző – köztük Pablo Gefaell – is állítja; vö. GEFAELL, P., 'La giurisdizione delle Chiese ortodosse per giudicare sulla validità del matrimonio dei loro fedeli', in *Ius Ecclesiae* 19 (2007), 774–791., 789.

⁴⁰ Ivi, 790.; MONTINI (*op. cit.* 38. lábjegyzet), 96. köv.

Authors — A kötet szerzői

BAÁN ISTVÁN, Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola, Budapest

CĂMPEANU, REMUS, Institutul de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca al Academiei Române

IVANCSÓ ISTVÁN, Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza

JANKA GYÖRGY, Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza

KATKÓ MÁRTON ÁRON, ELTE BTK történelem-levéltár szak

POLYÁK MARIANN, doktorandusz, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Piliscsaba

PUSKÁS BERNADETT, Nyíregyházi Főiskola, Bölcsészettudományi és Művészeti Főiskolai Kar

REES, WILHELM, Universität Innsbruck, Institut für Praktische Theologie

ŠOLTÉS, PETER, Katolícka univerzita v Ružomberku Filozofická fakulta, Ružomberok

SZOTYORI-NAGY ÁGNES, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Kánonjogi Posztgraduális Intézet, Budapest

TERDIK SZILVESZTER, Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza

VÉGHSEÓ TAMÁS, Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza